

Ж. БАЛАСАГЫН атындагы КЫРГЫЗ УЛУТТУК УНИВЕРСИТЕТИ
Б.ОСМОНОВ атындагы ЖАЛАЛ-АБАД МАМЛЕКЕТТИК УНИВЕРСИТЕТИ
**КЫРГЫЗ РЕСПУБЛИКАСЫНЫН ИИМинин МИЛИЦИЯНЫН ГЕНЕРАЛ-
МАЙОРУ Э.А. АЛИЕВ атындагы АКАДЕМИЯСЫ**

Д12.23.668 диссертациялык кеңеши

Кол жазма укугунда
УДК:343.611.5(575.2)(04)

Тулкуева Венера Тентекеевна

**Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсү: кылмыш-жаза
укуктук аспектиери**

12.00.08 – кылмыш-жаза укугу жана криминология,
жаза аткаруу укугу

Юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук
даражасын изденип алуу үчүн жазылган диссертациянын
АВТОРЕФЕРАТЫ

Бишкек - 2024

Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын мамлекет жана укук институтунун мамлекеттик-укуктук изилдөөлөр жана экспертизалар бөлүмүндө аткарылган.

Илимий жетекчи:

Джоробекова Арзыгуль Мамаюнусовна, юридика илимдеринин доктору, профессор, Кыргыз Республикасынын Улуттук илимдер академиясынын мамлекет жана укук институтунун жетектөөчү илимий кызматкери.

Расмий оппоненттер:

Акимжанов Талгат Курманович, юридика илимдеринин доктору, Казакстан Республикасынын «Туран» университетинин «Юриспруденция жана эл аралык укук» кафедрасынын профессору

Тыныбеков Нияз Тыныбекович, юридика илимдеринин кандидаты, Б.Н. Ельцин атындагы Кыргыз-Орус Славян университетинин юридикалык факультетинин соттук экспертиза кафедрасынын башчысы.

Жетектөөчү уюм: Кыргызстан Эл аралык университетинин Окуу илимий өндүрүш комплексинин Коммерциялык эмес билим берүү мекемесинин юриспруденция жана эл аралык укук кафедрасы (720074, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., 7-апрель к., 4А).

Диссертациялык иш 2024-жылдын « 27 » сентябрында саат 12.30 да Ж.Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университети, Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университети жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин милициянын генерал-майору Э.А. Алиев атындагы Академиясына караштуу юридика илимдеринин доктору (кандидаты) окумуштуулук даражасын коргоо боюнча түзүлгөн Д 12.23.668 диссертациялык кеңештин жыйынында корголот. Дареги: 720033, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Киев, көчөсү 132; конференц-зал (209-ауд.). Видеоконференцияга шилтеме: <https://vc.vak.kg/b/122-sts-081-13b>

Диссертациялык иш менен Ж. Баласагын атындагы Кыргыз улуттук университетинин А. Табалдиев атындагы (720024, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Жибек Жолу көч., 394), Б.Осмонов атындагы Жалал-Абад мамлекеттик университетинин (720000, Жалал-Абад шаары, Ленин көчөсү, 47) жана Кыргыз Республикасынын Ички иштер министрлигинин милициянын генерал-майору Э. А. Алиев атындагы Академиясынын (720083, Кыргыз Республикасы, Бишкек ш., Ч. Валиханов көч., 1 «А») китепканаларынан, ошондой эле диссертациялык кеңештин https://vak.kg/diss_sovety/d-12-23-668/ сайтынан таанышууга болот.

Автореферат 2024-жылдын « 27 » августунда жөнөтүлдү.

Диссертациялык кеңештин
окумуштуу катчысы,
юридика илимдеринин доктору, доцент

Абдукаримова Н.Э.

ИШТИН ЖАЛПЫ МҮНӨЗДӨМӨСҮ

Диссертациялык изилдөөнүн актуалдуулугу. Эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсү коомдо кеңири резонанс жаратып, балалыкты жана энеликти коргоо жаатындагы олуттуу көйгөйлөрдү чагылдырат. Бул иш-аракет адамдардын мамилелеринин фундаменталдык негиздерине тийип, коомдун эң аялуу мүчөлөрүнүн табигый жашоо укуктарын жана коопсуздугун бузат, алар чоңдордун камкордугуна жана коргоосуна толугу менен көз каранды. Коом бардык мүчөлөрүнүн коопсуздугун жана корголушун камсыз кылууга умтулат, айрыкча өзүн коргой албагандарды.

Бул кылмыштын коомдук коркунучу жаңы төрөлгөн баланын өмүрүн алуу фактысында гана эмес, энелик институтка жана үй-бүлөлүк баалуулуктарга болгон ишенимди бузууда. Баланын энеси тарабынан өлтүрүлүшү коомдун эң аялуу мүчөлөрүнүн - балдардын коопсуздугу жана коопсуздугу жөнүндө коомдук түшүнүккө коркунуч келтирет. Мындай кылмыш терең эмоционалдык жана этикалык аспектилерге таасирин тийгизип, коомдук айыптоону жана балдардын өмүрүн коргоого багытталган чараларды көрүүнү жана келечекте мындай аракеттерди алдын алууну талап кылат.

Эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсү үчүн жоопкерчиликти жөнгө салууда эл аралык тажрыйбаны талдоо ата мекендик мыйзамдарда колдонула турган натыйжалуу ыкмаларды жана практикаларды аныктоого мүмкүндүк берет. Ар кайсы өлкөлөрдө бул кылмышты квалификациялоо жана жазалоо боюнча өз ыкмалары бар, бул маданий жана социалдык өзгөчөлүктөрдү чагылдырат, жалпы тенденцияларды да, ар кайсы өлкөлөрдө аткаруунун конкреттүү өзгөчөлүктөрүн да ачып берет. Салыштырмалуу укук таануу улуттук укуктук системаларды эл аралык стандарттарга шайкеш келтирүү үчүн маанилүү болгон билим жана мыкты тажрыйбалар менен алмашууга өбөлгө түзөт.

Мындай трагедиялуу иштерге алып келиши мүмкүн болгон энелердин психикалык жана физикалык абалын түшүнүү терең талдоону талап кылат. Психотравматикалык кырдаалдар, төрөттөн кийинки депрессия жана башка психикалык бузулуулар кылмышка түрткү берүүдө чоң роль ойнойт. Мындай аракеттерге ар кандай жагдайлар, анын ичинде эненин психикалык абалы, социалдык-экономикалык кыйынчылыктар, маданий жана диний факторлор себеп болушу мүмкүн. Мындай кылмыштарга алып келген мотивацияны жана жагдайларды түшүнүү кризистеги аялдарды алдын алуу жана колдоо боюнча эффективдүү чараларды иштеп чыгуу үчүн зарыл.

Эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүн кылмыш-жаза-укуктук аспектилерин изилдөө бул көйгөйдү чечүүгө комплекстүү мамилени калыптандырууга өбөлгө түзөт, анын ичинде кылмыш-жаза чаралары гана эмес, социалдык колдоо жана реабилитациялоо программалары да бар. Бул изилдөө көйгөйдүн укуктук жана социалдык аспектилерин түшүнүүгө гана эмес, ошондой эле мындай кылмыштарды алдын алууга, жаңы төрөлгөн балдардын өмүрүн жана ден соолугун коргоого жана оор турмуштук кырдаалдарда аялдарды колдоого багытталган комплекстүү чараларды иштеп чыгууга көмөктөшөт.

Эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүнүн кылмыш-жаза-укуктук аспектилерин изилдөө укук колдонуу практикасын жакшыртуу үчүн социалдык коргоону чыңдоо жана сот адилеттигин камсыз кылуу зарыл жана маанилүү.

Жогоруда айтылгандардын негизинде, изилдөө темасы актуалдуу болуп саналат, натыйжасында илимий-практикалык мааниге ээ.

Диссертациянын темасынын артыкчылыктуу илимий багыттар, ири илимий программалар (долбоорлор), билим берүү жана илимий мекемелер тарабынан жүргүзүлүп жаткан негизги илимий-изилдөө иштери менен байланышы. Диссертациялык изилдөө Кыргыз Республикасындагы кылмыштуулукка каршы күрөшүү жаатындагы илимий изилдөөлөр менен тыгыз байланышта болгон демилгелүү иш болуп саналат.

Изилдөөнүн максаттары жана милдеттери. Диссертациялык иштин максаты - жаңы төрөлгөн баланын энесинин өлтүрүлүшүн комплекстүү теориялык-укуктук изилдөө, ошондой эле каршы чараларды өркүндөтүү боюнча сунуштарды иштеп чыгуу. Аталган максатка жетүү үчүн диссертациялык изилдөөнүн төмөнкү милдеттери коюлган:

- кылмыш-жаза-укугунун тарыхында жаңы төрөлгөн баланын энесинин өлтүрүлүшү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзамдардын калыптанышына жана өнүгүшүнө талдоо жүргүзүү;

- жаңы төрөлгөн баланын энесинин өлтүрүлүшү үчүн жоопкерчилик жөнүндө чет өлкөлөрдүн мыйзамдарына талдоо жүргүзүү;

- эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнүн коомдук коркунучун аныктоо;

- эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүнүн объективдүү белгилерин изилдөө;

- эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүнүн субъективдүү белгилерин изилдөө;

- эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүнүн квалификациясынын өзгөчөлүктөрүн аныктоо, ошондой эле бул жаатта күрөшүү чараларын өркүндөтүү боюнча сунуштарды жана рекомендацияларды иштеп чыгуу.

Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы - бул монографиялык деңгээлде даярдалган, Кыргызстанда эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүнүн аз изилденген комплекстүү теориялык-укуктук изилдөөгө арналган алгачкы эмгектердин бири. Диссертациялык иште диссертанттын ой-жүгүртүүсү жана мамилеси эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүнүн иштелип чыккан белгилеринде чагылдырылат.

Атап айтканда, диссертацияда:

- эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзамдарды өнүктүрүүнү талдоо процессинде бул кылмыш жосунуна карата мамиле ар кандай тарыхый мезгилдерде коомдун моралдык, диний жана маданий көз караштарына жараша кыйла айырмалангандыгы аныкталган. Бул айырмачылыктар кылмыш-жаза мыйзамдарын колдонуу практикасында да чагылдырылган, алар жеңил жазалардан жана жеңилдетүүчү жагдайларды эсепке алуудан, катаал чараларга чейин жана эненин психологиялык абалын эсепке албоого чейин олуттуу өзгөрүүлөргө дуушар болгон;

- чет өлкөлөрдө эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзам укуктук, социалдык жана медициналык аспектилердин ортосундагы татаал өз ара аракеттенүүнү чагылдырган маанилүү жана көп кырдуу укук чөйрөсүн түзөт. Жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүү боюнча кылмыш мыйзамдары жөнүндө контексттин маанилүүлүгүн жана социалдык-маданий ченемдердин эволюциясын ырастоо негизги аспект болуп саналат;

- ар кайсы өлкөлөрдүн мыйзамдарына салыштырмалуу изилдөө бул татаал маселеге карата жалпы тенденцияларды да, конкреттүү мамилелерди да аныктоого мүмкүндүк берет. Мындай изилдөө укук илимин байытып гана тим болбостон, жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүүнү алдын алууга жана адекваттуу жазалоого багытталган кыйла натыйжалуу жана адилеттүү укуктук ченемдерди иштеп чыгууга жардам берет;

- изилдөөдө эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү түшүнүгү юридикалык, психологиялык, социалдык жана медициналык аспектилердин кеңири спектрин камтыйт. Бул татаал көрүнүш терең түшүнүүнү жана аны талдоо жана чечүү үчүн комплекстүү мамилени талап кылат. Энелер мындай аракеттерди жасаган өзгөчө жагдайларды жана шарттарды таануу алардын аракеттерин адекваттуу баалоого жана алдын алуунун жана колдоонун натыйжалуу чараларын иштеп чыгууга мүмкүндүк берет;

- кылмыш-жаза мыйзамдарында жана укук колдонуу практикасында ар кандай өзгөрүүлөр болгонуна карабастан, эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүргөндүгү үчүн жазалоо жөнүндө ченемдердин сакталышы мамлекеттин балдардын өмүрүн коргоо жөнүндө дайыма камкордугун көрсөтүп турат. Жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү оор кылмыш бойдон калууда, ал үчүн тиешелүү кылмыш-жазасы каралган. Мындай мамиле жазалоо зарылдыгы менен психосоциалдык факторлорду эсепке алуунун ортосундагы тең салмактуулукту чагылдырат, коомдун эң аялуу мүчөлөрүн коргоону камсыз кылат жана укуктук системада адилеттүүлүктү сактайт;

- эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүшүн мүнөздөгөн объективдүү жана субъективдүү белгилердин анализин камтыйт;

- автордун аныктамасы жана эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүнүн негизги элементтери келтирилген;

- жаңы төрөлгөн баланын энесинин өлтүрүлүшүнө каршы күрөшүү чараларын өркүндөтүүгө багытталган тыянактар жана сунуштар түзүлөт.

Изилдөөнүн практикалык мааниси изилдөө процессинде иштелип чыккан жыйынтыктар, жоболор, корутундулар жана диссертацияда баяндалган сунуштар укук коргоо органдарынын ишинде жаңы төрөлгөн баланын энесинин өлтүрүлүшүнө каршы күрөшүү чараларын өркүндөтүү үчүн негиздердин бири катары кызмат кылат; мыйзам ченемдерин өркүндөтүүдө; илимий-изилдөө иштеринде, андан ары эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү маселелери боюнча изилдөө жүргүзүүдө колдонулушу мүмкүн. Диссертацияда камтылган теориялык гана эмес, практикалык да мааниге ээ болгон илимий жоболор бир катар укуктук таптипти окутууда юридикалык ЖОЖдордун жана факультеттердин окуу процессинде колдонулушу мүмкүн: кылмыш-жаза укугу, криминология жана укук

бузууларды алдын алуу.

Жактоого чыгарылган диссертациянын негизги жоболору:

1.Эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн кылмыш жоопкерчилигинин калыптануу жана өнүгүү тарыхы көптөгөн факторлорду, анын ичинде коомдук көз караштагы, моралдык ченемдердеги жана укуктук мамилелердеги өзгөрүүлөрдү чагылдырат. Бул процесс татаал жана көп кырдуу болуп саналат жана тарыхый мезгил аралыгында социалдык-маданий жана укуктук контексттин эволюциясын чагылдырат, анын негизги аспектилерине төмөнкүлөр кирет: *биринчиден*, коомдук көз караштагы жана адеп-ахлактык ченемдердеги өзгөрүүлөр: 1) *Энеликти кабылдоонун эволюциясы*: Убакыттын өтүшү менен эненин жана энеликтин коомдогу ролун кабыл алуу бир топ өзгөрүүлөрдү башынан өткөрдү. Эгерде байыркы мезгилде эне болуу кеңири социалдык-маданий жана диний практиканын контекстинде каралса, азыркы дүйнөдө ал көбүнчө жоопкерчилик жана балдарга кам көрүү менен байланышкан. 2) *Аялдардын укуктарын кеңейтүү*: Гендердик теңчилик жана аялдардын укуктарын коргоо жаатындагы прогресс энелерге болгон мамилени жана алардын мыйзам алдындагы жоопкерчилигин өзгөртүүгө өбөлгө түздү. Аялдар үчүн укуктук кепилдиктердин көбөйүшү, анын ичинде бойдон алдыруу укугу жана репродуктивдик кызматтарга жетүү энелердин милдеттерин түшүнүүгө таасирин тийгизди. *Экинчиден*, укуктук мамилелердеги өзгөрүүлөр: 1) *Кылмыш-жаза мыйзамдарын өнүктүрүү*: Коомдун жана мамлекеттин өнүгүшү менен мыйзамдар бир кыйла дифференцияланып жана деталдаштырылып калды. Натыйжада, жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү көптөгөн кылмыштардын бири катары каралбай, атайын ченемдер менен жөнгө салына баштады. 2) *Психикалык абалды эсепке алуу*: Азыркы укук кылмышкердин кылмыш жоопкерчилигинин деңгээлин аныктоодо анын психикалык абалын барган сайын эске алат. Бул жаңы төрөлгөн ымыркайды өлтүргөн учурда, төрөттөн кийинки депрессия же башка психикалык бузулуулар сыяктуу жагдайларды эске алууга алып келди. *Үчүнчүдөн*, балдарды укуктук коргоонун эволюциясы: 1) *Баланын укуктарын таануу*: Азыркы коомдо балдар укуктардын субъектиси катары таанылат жана белгилүү бир коргоо кепилдиктерине ээ, анын ичинде зомбулуктан жана адам өлтүрүүдөн коргоо. 2) *Адистештирилген мыйзамдар жана программалар*: Кээ бир өлкөлөрдө жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүүнү алдын алуу жана балдардын укуктарын коргоо үчүн атайын мыйзамдар жана программалар, анын ичинде төрөттөн кийинки психикасы бузулган энелерди реабилитациялоо программалары кабыл алынат.

2.Ар кайсы өлкөлөрдүн кылмыш-жаза мыйзамдарына жүргүзүлгөн изилдөө эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчиликти жөнгө салуунун айырмалоочу өзгөчөлүктөрү бар экендигин көрсөттү: *биринчиден*, мындай жосун үчүн жоопкерчилик жөнүндө атайын ченемдин болушу (Канаданын, Россия Федерациясынын, Казакстан Республикасынын Кылмыш-жаза кодекстери); *экинчиден*, адам өлтүрүүнүн мындай түрү үчүн жоопкерчилик жөнүндө өз алдынча берененин жоктугу (Япония). Мындай учурларда жоопкерчилик адам өлтүрүү жөнүндө жалпы беренелер боюнча келип чыгат, бул бир кыйла катаал жазага алып келиши мүмкүн; *үчүнчүдөн*, кылмыштын атайын субъектисинин болушу:

Кылмышты жаңы төрөлгөн баланын энеси гана жасашы мүмкүн (Швеция, КМШ); *төртүнчүдөн*, жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү квалификациясына дифференцияланган мамиле: а) кылмыштын субъектисине (энеси, атасы, башка адамдар) жана аны жасоо жагдайларына жараша (Корея, Англия, Латвия); б) кошо катышуучулардын түрткү берүүчү аракеттерин эске алуу менен (Италия); *бешинчиден*, ниет пайда болгон учурдун (алдын ала же капысынан) жаза дайындоого тийгизген таасири (Голландия); *алтынчыдан*, убактылуу алкактар: Кылмыш төрөт мезгилин жана алардан кийинки түздөн түз убакытты камтыйт (көпчүлүк өлкөлөрдө каралат); *жеттинчиден*, аялдын өзгөчө психофизиологиялык абалы: а) төрөттөн улам пайда болгон психотравмалык кырдаалдын же акыл-эстүүлүктү жокко чыгарбаган психикалык бузулуунун таасирин таануу (Австрия, Өзбекстан Республикасы, Беларусь Республикасы); б) убактылуу психикалык туруксуздукка алып келген төрөттүн же эмчек эмизүүнүн кесепеттери (Канада); в) төрөт менен байланышкан материалдык жана моралдык жардамсыз калтыруунун натыйжасы катары каралат (Италия); *сегизинчиден*, жеңилдетүүчү жагдай катары таануу: бул кылмыш үчүн жаза кадимки адам өлтүрүүгө салыштырмалуу кыйла жеңилдейт (Польша); *тогузунчудан*, жазаларды караган ченемдердин санкцияларында: а) бир нече жылга чейин эркиндигин чектөө же эркиндигинен ажыратуу (Тажикстан Республикасы); б) альтернативдүү чаралар: пробация же атайын (психиатриялык) дарылоо (Канада). Мындай жазалар төрөт менен байланышкан психофизиологиялык бузулуу абалында кылмыш жасаган аялдарга карата гумандуу мамилени чагылдырат, мындай жосундардын кайталанышын азайтат; *онунчудан*, прецеденттик укуктун таасири: жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү иштери боюнча соттун чечимдери ар кандай болушу мүмкүн, бул ар бир иштин жеке жагдайларын эске алууга жана жазага ийкемдүү мамиле кылууга мүмкүндүк берет (Англия). Чет өлкөлөрдүн тажрыйбасы эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөн учурларын кароодо адилеттүү жана дифференциалдуу мамиле жасоого умтулгандыгын көрсөтүп турат. Төрөттөн кийинки мезгилдеги аялдардын психофизиологиялык өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен, көптөгөн өлкөлөрдүн мыйзамдары жаза гана эмес, аялдарды реабилитациялоого жана колдоого багытталган тиешелүү жазаларды жеңилдетүүнү карайт.

3.Эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнүн коомдук коркунучу жеке жана коомдук кызыкчылыктарды камтыган бир катар аспектилерде жатат деген жүйөлүү тыянак: *биринчиден*, корголбогон ымыркайды өмүрүнөн ажыратуу: Жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү өзүн коргой албаган жана муктаждыктарын билдире албаган эң аялуу жандыкты өмүрүнөн ажыратуу. Бул коомдо терең моралдык резонанс жана эмоционалдык толкундоолорду жаратат; *экинчиден*, эне болуу институтуна болгон коомдук ишенимдин бузулушу: Эне болуу салттуу түрдө коргоо, кам көрүү жана сүйүү менен байланышкан. Баланын өз энеси тарабынан өлтүрүлүшү бул негизги баалуулуктарды жокко чыгарат жана үй-бүлөдөгү балдардын коопсуздугуна жана жыргалчылыгына ишенбөөчүлүктү жаратат; *үчүнчүдөн*, психологиялык жана социалдык кесепеттер: Жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү жакындарына жана туугандарына олуттуу психологиялык зыян келтириши мүмкүн, ошондой эле жалпы коомдун психикалык саламаттыгына терс таасирин

тийгизип, кооптонуу жана тынчсыздануу сезимдерин күчөтөт; *төртүнчүдөн*, балдарга жана үй-бүлөгө терс таасирин тийгизет: Мындай кайгылуу окуялар үй-бүлөдөгү башка балдарга узак мөөнөттүү терс таасирин тийгизиши мүмкүн, ошондой эле үй-бүлөлүк мамилелерди жана туруктуулукту бузат; *бешинчиден*, социалдык жана медициналык көйгөйлөрдү көрсөтүү: Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүшү көбүнчө психикалык бузулуулар, социалдык колдоонун жоктугу, экономикалык кыйынчылыктар жана медициналык жана психологиялык жардамга жетүүнүн жоктугу сыяктуу терең социалдык жана медициналык көйгөйлөрдү көрсөтөт; *алтынчыдан*, адекваттуу укуктук жана социалдык реакциянын муктаждыгы: Мындай кылмыш укуктук системадан анын алдын алуу боюнча атайын чараларды иштеп чыгууну, анын ичинде төрөттөн кийинки мезгилде энелерди колдоону, психикалык бузулууларды алдын алууну жана жеткиликтүү медициналык жардамды камсыз кылууну талап кылат; *жетинчиден*, коомдук айыптоо жана алдын алуу чараларынын зарылдыгы: Коом мындай учурлардын кайталанышына бөгөт коюу боюнча активдүү чараларды талап кылган мындай жосундарды айыптайт. Бул учурдагы тобокелдиктер жана турмуштук оор кырдаалда турган энелерге жардам алуу жолдору жөнүндө коомчулукка маалымат берүүнү камтыйт. Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнүн коомдук коркунучу кайгылуу өмүр ажыратууда гана эмес, коом үчүн терс кесепеттердин кеңири чөйрөсүндө болуп, мындай кылмыштарга бөгөт коюу жана аялуу энелерди колдоо боюнча комплекстүү мамиленин зарылдыгын баса белгилейт.

4. Жаңы төрөлгөн баланын энесинин өлтүрүлүшүн аныктоонун автордук варианты сунушталат. Эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсү - бул жаңы төрөлгөн баланын өмүрүнө кол салууга багытталган, анын энеси тарабынан атайылап, ал төрөлгөн учурунда жана төрөлгөндөн кийин, белгилүү бир убакыттын ичинде, аялдын психикалык же физикалык абалынын бузулушуна алып келген укукка каршы жосун. Төрөттөн кийинки стресстен улам, анын жүрүм-турумуна жана анын иш-аракеттерин адекваттуу баалоо жөндөмүнө олуттуу таасир этиши мүмкүн.

5. Кылмыш-жаза мыйзамдарын өркүндөтүү максатында Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 125-беренесине төмөнкүдөй өзгөртүүлөрдү киргизүүнү сунуштайбыз. Кылмыш-жаза кодексинин 125-беренесинин аталышын “Түйүлдүктү өлтүрүү же эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсү” деп өзгөртүү сунушталууда. Диспозицияга “төрөт процессинде түйүлдүктүн өлүшү” белгисин киргизүү максатка ылайыктуу деп эсептейбиз. Кылмыш-жаза кодексинин 125-беренесинин 2-бөлүгү “төрөгөн аялдын эки же андан көп балага карата жасаган иши” деген квалификациялык белги менен толукталсын жана төмөнкүдөй редакцияда баяндалсын:

125-берене. Түйүлдүктү өлтүрүү же эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсү

1. Төрөт процессинде түйүлдүктү өлтүрүү же эненин жаңы төрөлгөн баласын төрөт учурунда же төрөттөн кийин дароо өлтүрүүсү, ошого тете энеси акыл-эси жайындалыгын жокко чыгарбоочу, психикалык травма кылуучу жагдайлардын шарттарында же психикасы бузулган абалда жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсү, -

үч жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

2. Ошол эле жосун төрөгөн эне тарабынан эки же андан ашык балага карата жасалса, -

үч жылдан беш жылга чейинки мөөнөткө эркиндигинен ажыратууга жазаланат.

6. Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнү квалификациялоонун өзгөчөлүктөрүн талдоо бул кылмыштын татаал жана көп кырдуу мүнөзүн ачып, так укуктук баа берүүнүн жана ар бир иштин айкын жагдайларын эске алуунун маанилүүлүгүн баса белгилеп, көйгөйдүн юридикалык жана социалдык аспектилерин чагылдырган бир нече негизги тыянактарды чыгарууга мүмкүндүк берет: 1) кылмышты квалификациялоого комплекстүү мамиле: эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнү квалификациялоо иштин жагдайларын, анын ичинде эненин физикалык жана психикалык абалын, кылмыш жасалган убакытты жана жерди, ошондой эле социалдык-экономикалык шарттарды ар тараптуу талдоону талап кылат. Мындай мамиле күнөөнүн деңгээлин так аныктоого жана ар бир учурдун жеке өзгөчөлүктөрүн эске алуу менен адилеттүү жаза берүүгө мүмкүндүк берет; 2) психикалык абалды жана жеңилдетүүчү жагдайларды эске алуу: кылмыш жасалган учурда эненин психикалык абалына өзгөчө көңүл бурулат. Төрөттөн кийинки депрессия, психоз жана башка психикалык бузулуулар көбүнчө кылмыштын квалификациясына жана жаза чарасына таасир этүүчү жеңилдетүүчү жагдайлар болуп саналат. Бул тергөө жана соттук териштирүү процесстеринде медициналык жана психологиялык экспертизанын зарылдыгын баса белгилейт; 3) социалдык жана маданий факторлордун таасири: социалдык жана маданий факторлор эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүшүнө алып келген мотивдерди жана шарттарды түшүнүүдө маанилүү ролду ойнойт. Экономикалык кыйынчылыктар, үй-бүлөнүн жана коомдун колдоосунун жоктугу, турмушка чыга элек энелердин стигмасы-мунун баары кылмыштын квалификациясына таасир этүүчү олуттуу факторлор болуп калышы мүмкүн. Бул аспектилер укук коргоо органдарынан жана социалдык кызматтан өзгөчө көңүл бурууну талап кылат; 4) укук колдонуу практикасын өнүктүрүү: эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүгө карата кылмыш-жаза мыйзамынын ченемдерин колдонуу практикасы жазаны гумандаштырууга жана иштин бардык жагдайларын адекваттуу эсепке алууга умтулуу менен дайыма өнүгүп келе жатат. Учурдагы тенденциялар мындай трагедияларды алдын алуу жана кризистик кырдаалдарда энелерди колдоо үчүн реабилитациялык жана алдын алуу чараларын колдонууну камтыйт; 5) баланын укуктарын жана коомдук кызыкчылыктарды коргоо: жеңилдетүүчү жагдайларды жана эненин психикалык абалын эске алганына карабастан, жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү адекваттуу укуктук реакцияны талап кылган кылмыш бойдон калууда. Баланын укуктарын жана коомдук кызыкчылыктарын коргоо артыкчылыктуу бойдон калууда жана укуктук система жасалган жосундун оордугуна ылайык келген адилеттүү жазаны камсыз кылышы керек; 6) дисциплиналар аралык мамиле: эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнү натыйжалуу квалификациялоо жана иликтөө юристтердин, медициналык адистердин, психологдордун жана социалдык

кызматкерлердин өз ара аракеттенүүсүн камтыган көп тармактуу мамилени талап кылат. Иштин бардык аспектилерин комплекстүү кароо гана адилеттүүлүктү жана бардык катышуучулардын кызыкчылыктарын коргоону камсыз кыла алат.

Изденүүчүнүн кошкон жеке салымы - диссертант тарабынан жүргүзүлгөн иштин жүрүшүндө негиздүү жоболор, тыянактар жана сунуштар жеке өзү иштелип чыккандыгында турат.

Изилдөөнүн жыйынтыктарынын апробациясы. Изилдөөнүн жыйынтыктары илимий конференцияларда, илимий-практикалык семинарларда, окуу жайларда жана укук коргоо органдарында, анын ичинде чет өлкөлөрдө өткөрүлгөн кеңешмелерде баяндалып, Кыргыз Республикасынын УАК сунуш кылган илимий журналдарда жарыяланган. Ошондой эле изилдөө процессинде алынган негизги жоболорду жана натыйжаларды апробациялоо кылмыш-жаза-укугу, криминология жана кылмыштуулуктун алдын алуу предметтери боюнча КР ИИМдин Академиясындагы окуу процессинде изилдөөнүн алынган жыйынтыктарын колдонууда ишке ашырылган.

Диссертациянын жыйынтыктарын чагылдыруунун толуктугу. Изилдөөнүн жыйынтыктары, алынган тыянактар жана иштелип чыккан жоболор диссертант тарабынан 12 илимий эмгекте жарыяланган.

Диссертациянын түзүмү жана көлөмү белгиленген талаптарга жооп берет жана киришүү бөлүгүн, үч бапты, жети бөлүмдөн турган, корутундуларды жана иште колдонулган булактардын тизмесин камтыйт.

ИШТИН НЕГИЗГИ МАЗМУНУ

Киришинде изилдөө темасынын актуалдуулугу ачылат, диссертациялык изилдөөнүн максаты жана милдеттери, илимий жаңылыктын деңгээли каралат, изилдөө процессинде алынган илимий натыйжалардын практикалык мааниси чагылдырылат, диссертациялык иштин темасынын илимий-изилдөө программалары менен байланышы изилденет, коргоого сунушталган негизги жоболор ачылат, диссертанттын жеке салымы жана изилдөө жыйынтыктарынын апробациясы жөнүндө маалыматтар берилет.

Биринчи бап «Жаңы төрөлгөн баласын энеси өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө кылмыш-жаза мыйзамдарынын өнүгүшүн ретроспективдүү талдоо» эки бөлүмдөн турат.

«Жаңы төрөлгөн баласын энеси өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзамдардын калыптанышы жана өнүгүшү» деген *биринчи бөлүмдө* жаңы төрөлгөн баласын энеси өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзамдардын өнүгүү тарыхы коомдо болуп жаткан татаал социалдык-маданий жана укуктук өзгөрүүлөрдү чагылдырат. Кылымдар бою бул жосунга болгон мамиле коомдук баалуулуктардын, адеп-ахлактык негиздердин жана укукту түшүнүүнүн өзгөрүшүн чагылдыруу менен өнүгүп келген. Мыйзамдарды өнүктүрүү процессинде эненин укуктарын жана кызыкчылыктарын коргоо, колдоо жана алдын алуу зарылдыгы, ошондой эле коомдун эң аярлуу мүчөсү - баланын өмүрүн адилеттүүлүк менен

коргоону камсыз кылуу ортосундагы тең салмактуулукту дайыма издөө жүрүп келет.

Белгилей кетчү нерсе, жаңы төрөлгөн баласын энеси тарабынан өлтүрүүгө болгон мамиле коомдун тарыхый өнүгүшүнүн ар кандай баскычтарында өзгөргөн. Айрым маданияттарда бул айрым кырдаалдарда кабыл алынган, ошол эле учурда мындай жосундар диний ишенимдерден, адеп-ахлактык баалуулуктардан жана социалдык ченемдерден келип чыккан айырмачылыктарга жараша катуу айыпталышы мүмкүн.

Жаңы төрөлгөн балдарын энелери тарабынан өлтүрүүсүнө байланыштуу мыйзамдардагы тарыхый өзгөрүүлөрдү изилдөө бул кылмыш болгон учурда мыйзамдын туура колдонулушун камсыз кылуу үчүн мыйзамдарды иштеп чыгуунун негизги векторун аныктоого мүмкүндүк берет. Мыйзамдардын калыптануу этаптарын талдоо менен, жаңы төрөлгөн баласын энеси тарабынан өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзамдарды өнүктүрүүнүн тарыхый өзгөчөлүктөрүн түшүнүүгө болот. Бул аталган көйгөйдүн көп багыттуу экендигин жакшы түшүнүүгө жана топтолгон социалдык-укуктук тажрыйба менен иштиктүү практиканы иштеп чыгууга өбөлгө түзөт.

Тарыхта, ымыркайларды өлтүрүү маселеси жана аны карап чыгуу ар кандай маданий жана убактылуу контексттердин таасири астында болуп, коомдун жашоого, өлүмгө жана эркиндикке болгон көз карашын өзгөртүү процессин чагылдырган[Атарищикова Е.Н. *Мораль и право в политико-правовой мысли Древней Греции [Текст] /Е.Н. Атарищикова // Гуманитарные и социально-экономические науки. – 2014. – №5. 100-104б.].* Ар кандай доорлордо жана маданияттарда адам жашоосу качан башталары жана ата-энелер балдарынын жашоосуна кандай укуктарга ээ экендиги жөнүндө ар кандай ченемдер жана түшүнүктөр белгиленген. Мисалы, байыркы рим коомунда ата-энелер өздөрүнүн балдарынын тагдыры жөнүндө чечим кабыл алуу укугуна ээ болушкан, анын ичинде социалдык, экономикалык же медициналык жагдайларга негизделген ымыркайларды өлтүрүүгө жол берилген. Орто кылымдарда кээ бир коомдордо ата-энелер патриархалдык тартиптин чегинде өздөрүнүн балдарынын жашоосуна абсолюттук бийликке ээ деген түшүнүк болгон [Смирин В.М. *Патриархальные представления и их роль в общественном сознании римлян [Текст] /В.М. Смирин // Культура Древнего Рима. – М., 2007. – Т. 2. – 75-76б.].*

Юридикалык адабияттарда жаңы төрөлгөн бала өлтүрүү үчүн жоопкерчилик маселелерине, кылмыш-жаза-укуктук жана криминологиялык аспектилерге, кылмыштын квалификациясына жана мындай кылмыштуу жосун үчүн жаза дайындоого тиешелүү маселелер М.Авдееванын, Л.З. Ажиевдин, М.К. Анияцдын, Ю.М. Антоняндын, С.В. Бородиндин, М.М. Боровитиновдун, А.Е. Волковдун, В.А. Внуковдун, М.И. Гернетдин, Л.И. Глухареванын, Н.И. Загородниковдун, П.Д. Колосовскийдин, А.Н. Красиковдун, Е.Б. Кургузкиндин, А.Н. Лунеевдин, А.Д. Любавскийдин, В.Д. Меньшагиндин, Н.А. Неклюдовдун, Э.Ф. Побегайлонун, А.А. Пионтковскийдин, К.К. Сербскийдин, Е.В. Середанын, И.И. Слуцкийдин, Н.С. Таганцевдин, П.Н. Тарновскаянын, Л.И. Тиминанын, М.Д.

Шаргородскийдин жана башкалардын илимий эмгектеринде каралгандыгын белгилей кетүү керек

Өмүргө каршы кылмыштарга, анын ичинде эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнө багытталган илимий, теориялык жана эмпирикалык материалдарды чогултууга чоң салым кошкон ата мекендик окумуштуулардын арасында бул чөйрөдөгү кол салуулардын квалификациясына атактуу окумуштуулар К.И. Джаянбаев, А.М. Джоробекова, К.А. Исаева, Р.Т. Исмаилов, В.А. Кигишьян, К.Ш. Курманов, К.М. Осмоналиев, М.К. Саякова, Л.Ч. Сыдыкова, Н.Н. Сулайманова, А.М. Тагаева, Т.А. Тюлегенов, А.Ш. Шаршеналиев жана башкалардын илимий эмгектерин кошууга болот.

Эмгекте мурда ата-эненин чексиз бийлиги кандайча жазасыз, анын ичинде аёосуз өлтүрүү менен балдарынын тагдыры жөнүндө чечим кабыл алууга мүмкүндүк бергени жөнүндө айтылат. Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүү кеңири тараган салттардын бири болгон. Кээ бир аялдар ымыркайына кам көрүүнүн ордуна төрөгөндөн кийин дароо эле кутулушкан. Никесиз балдарды өлтүрүүгө карата мамиледеги тарыхый айырмачылыктар талданат, бул мыйзам чыгаруучулардын ата-эненин социалдык абалына жана баланын төрөлүү шарттарына жараша жоопкерчилик менен жазаны дифференциялоо аракети менен байланыштуу болушу мүмкүн. Үй-бүлөлүк мамилелерди сактоо жана никеден тышкаркы мамилелердин жагымсыз кесепеттерин болтурбоо каалоосу мыйзамдын ченемдеринде чагылдырылган. Бирок бул дагы мыйзам алдында адилеттүүлүк жана теңчилик боюнча суроолорду жаратышы мүмкүн, анткени жазалар ата-эненин социалдык абалына жараша берилген болушу мүмкүн.

Белгиленгендей, эненин никесиз төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнүн курамын жеңилдетүүчү жагдайы бар курам катары узак мөөнөткө таануусу кылмыш жоопкерчилигине баа берүүдө социалдык жана психологиялык факторлордун маанилүүлүгүн түшүнгөндүгүн көрсөтөт. Ошондой эле, энелер туш болушу мүмкүн болгон кырдаалдын татаалдыгын жана алардын жоопкерчилик деңгээлин аныктоодо жана тиешелүү жазаны берүүдө алардын уникалдуу жагдайларын эске алуу зарылдыгын баса белгилейт. Кылмыш жоопкерчилигин мындай түшүнүү кылмыш жасалган контекстти жана шарттарды эске алуунун маанилүүлүгүн гана эмес, ошондой эле жосундардын өзүн эле эмес, ар бир адамдын жүрүм-турумуна жана чечимине таасир этүүчү факторлорду дагы камтыган жазага бир кыйла гумандуу жана адилеттүү мамилени колдонуу зарылчылыгын белгилейт.

Ошентип, эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик боюнча мыйзамдардын өнүгүшүн тарыхый-укуктук талдоо коомдун балдарды өлтүрүүгө, анын ичинде эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнө карата моралдык-укуктук көз караштары убакыттын өтүшү менен өзгөргөнүн жана абдан карама-каршылыктуу болгонун көрсөттү. Убакыттын өтүшү менен эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгүнө байланыштуу мыйзамдар ар кандай өнүгүү этаптарынан өткөн. Биринчи мыйзамдык актылардан баштап, азыркы мыйзамдарга чейин, укуктук ченемдердин акырындык менен эволюциясы байкалган, анын ичинде кылмыштын квалификациясынын өзгөрүшү, жеңилдетүүчү жана оордотуучу факторлорду аныктоо жана жазаларды дайындоо бар.

Ар кандай тарыхый мезгилдерде эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгүнө карата болгон мамилеси коомдун адеп-ахлактык, диний жана маданий мамилелерине жараша айырмаланган. Мындай кылмыштарга карата кылмыш-жаза мыйзамдарын колдонуу практикасы да өзгөрдү: жумшак жазалардан жана жеңилдетүүчү жагдайлардан тартып катаал чараларга жана эненин психологиялык абалын эске албоого чейин.

Жазанын катаалдыгына карабастан, эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн кылмыш жоопкерчилигинин тарыхы да мындай иштерге гумандуу жана адилеттүү мамиле кылуу зарылдыгын чагылдырат. Мыйзамдарга жеңилдетүүчү жагдайларды киргизүү, эненин психологиялык абалын жана кырдаалды так баалоо үчүн башка факторлорду эске алуу сот адилеттигинин маанилүү элементи болуп саналат.

«Эне тарабынан жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү боюнча чет өлкөлүк мыйзамдар» деген *экинчи бөлүмдө* чет мамлекеттерде жаңы төрөлгөн баланы эненин өлтүрүүсү боюнча мыйзамдар кылмыш-жаза мыйзамдарынын маанилүү аспекти болуп саналат, ал ар түрдүү кылмыштардын маданий жана укуктук өзгөчөлүктөрүн чагылдырат. Бул маселе юридикалык ченемдерди гана эмес, ошондой эле укуктук мамилелердин калыптанышына таасир этүүчү кеңири социалдык жана моралдык контексттерди да өзүнө камтыйт. Дүйнөнүн ар кайсы өлкөлөрүндө уникалдуу тарыхый, маданий жана диний каада-салттарды чагылдырган бул чөйрөнү жөнгө салуунун ар кандай ыкмалары тарыхый жактан калыптанган.

Эл аралык укуктун жана гуманитардык принциптердин өнүгүшү менен көптөгөн өлкөлөр аялдардын жана балдардын укуктарын коргоого, ошондой эле энелердин жүрүм-турумуна таасир этүүчү психологиялык жана социалдык факторлорду эске алууга көбүрөөк көңүл бура башташкан. Кылмыш-жаза мыйзамдарына адистештирилген ченемдерди жана беренелерди киргизүү адилеттүү жана гумандуу сот адилеттигине умтулуунун көрүнүшү болуп калды.

Ар кайсы өлкөлөрдүн мыйзамдарын салыштырмалуу изилдөө бул татаал маселеге карата жалпы тенденцияларды да, атайын мамилелерди да аныктоого мүмкүндүк берет. Мындай изилдөө укуктук илимди байытып гана тим болбостон, жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүүгө бөгөт коюуга жана адекваттуу жазалоого багытталган кыйла натыйжалуу жана адилеттүү укуктук ченемдерди иштеп чыгууга жардам берет.

Жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүүгө байланышкан кылмыштар жөнүндө мыйзамдарды түшүнүүдө контексттин маанилүүлүгүн жана социалдык-маданий ченемдердин эволюциясын ырастоо негизги аспект болуп саналат. Ар кандай мезгилдерде жана маданияттарда мыйзам чыгаруучулар кылмыш жоопкерчилигинин ар кандай аспектилерине көңүл бурушат, бул жаңы төрөлгөн балдарга каршы кылмыштардын контекстинде коомдук баалуулуктардын динамикасын жана айрым субъектилердин укуктары менен милдеттерине карата көз караштарды чагылдырат [Плаксына Т.А. Наказание за убийство новорожденного ребенка [Текст] /Т.А. Плаксына // Вестник Томского государственного университета. Право. 2017. №24. 67-79б.].

Бул динамизм коомдук пикирдеги, этикалык аныктоолордогу жана илимий таанып билүүлөрдөгү өзгөрүүнү чагылдырышы мүмкүн. Ар кайсы өлкөлөрдүн мыйзамдарын талдоо көрсөткөндөй, мыйзамдар жана кылмыш-жаза укугунун ченемдери туруктуу болуп эсептелбейт, тескерисинче, алар өнүгүп, коомдогу өзгөрүүлөргө ылайыкташа алышат. Кылмыш жоопкерчилиги үчүн кайсы аспектилери маанилүү деп эсептелерин түшүнүү маданий, социалдык жана адеп-ахлактык стандарттардын өзгөрүшүнө жараша алмашуусу мүмкүн.

Азыркы дүйнөдө ымыркайларды өлтүрүүнүн коомдук коркунучун баалоодо ажырымдын сакталышы ар кандай укуктук системаларды салыштыруу зарылдыгын көрсөтүп турат. Бул колдонуудагы ыкмалардын күчтүү жана алсыз жактарын аныктоого мүмкүндүк берет, бул кыйла натыйжалуу жана адилеттүү мыйзам чыгаруу чечимдерин иштеп чыгууга өбөлгө түзөт. Бул чөйрөдөгү чет өлкөлүк мыйзамдарды салыштыруу ар кандай коомдор өз калкынын эң аялуу мүчөлөрүнүн укуктарын жана жашоосун кантип коргоорун, ошондой эле алар укуктук катаалдык менен бул кылмыштардын өзгөчө жагдайларын түшүнүүнүн ортосундагы балансты жакшыраак түшүнүүгө жардам берет.

Ошентип, энеси өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө чет өлкөлөрдүн мыйзамдарын талдоо көрсөткөндөй, көптөгөн мамлекеттер бул кылмыштын өзгөчөлүгүн тааныйт жана аялдын төрөт учурундагы жана андан кийинки психофизиологиялык абалын эске алган өзгөчө ченемдерди жана жаза чараларын карашат. Каралган көпчүлүк өлкөлөрдө мыйзамдар эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгүн өзүнчө беренелерге же абзацтарга бөлөт, бул ошол мезгилде аялдын жүрүм-турумуна таасир эткен өзгөчө жагдайларды эске алууга өбөлгө түзөт.

Эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик маселесине ар кайсы өлкөлөрдүн мыйзамдык мамилелери төрөт жана төрөттөн кийинки мезгилдеги аялдын уникалдуу психикалык жана физикалык абалын эске алган дифференцияланган жана гумандуу мамилеге умтулууну көрсөтөт. Мындай ченемдер адилеттүү сот адилеттигине жана кылмыш жасоого таасир этүүчү өзгөчө жагдайларды таанууга өбөлгө түзөт.

Экинчи бап «Методология жана изилдөө ыкмалары» «Объект, предмет жана изилдөө ыкмалары» бөлүмүнөн турат. Бул бөлүмдө изилдөөнүн объекти жана предмети талкууланып, колдонулган материалдар жана изилдөө ыкмалары боюнча маалыматтар баса белгиленет.

Диссертациялык изилдөөнүн объектиси болуп жаңы төрөлгөн баланын энеси тарабынан өлтүрүү түрүндөгү кылмыш жасоо процессинде пайда болгон коомдук мамилелер саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн предмети болуп эл аралык укуктук актылар, жаңы төрөлгөн баланы эненин өлтүрүүсүнө каршы күрөшүүгө багытталган кылмыш-жаза мыйзамдары, статистикалык маалыматтар, эмпирикалык материалдар жана каралып жаткан маселе боюнча адабий булактар саналат.

Изилдөөнүн методологиялык негизи жана методологиясы эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүү сыяктуу татаал жана көп кырдуу көрүнүштү изилдөөгө болгон комплекстүү мамилени ачык чагылдырат. Социалдык-укуктук процесстерди

таануунун диалектикалык методун колдонуу бул феномен анын өнүгүшүндө жана башка укуктук жана социалдык кубулуштар менен өз ара байланышын изилдөөгө мүмкүндүк берет.

Изилдөө методдору: объективдүү чындыкты таануунун жалпы илимий жана конкреттүү илимий ыкмалары. Методологиялык негизди репрезентативдиктин жалпы социологиялык талаптарын эске алуу менен колдонулган салыштырма укуктук, тарыхый-укуктук, статистикалык жана конкреттүү социологиялык методдор түздү.

Таануунун диалектикалык методу коомдук-укуктук процесстердеги карама-каршылыктарды жана өзгөрүүлөрдү талдоону камтыйт, ошондой эле изоляция болбогон, укук колдонуу практикасынын жана социалдык турмуштун башка аспектиери менен өз ара аракетте болгон эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүсүн изилдөөгө мүмкүндүк берет.

Маанилүү аспект болуп бул түрдөгү кылмыштуулук менен күрөшүүдө теориялык түшүнүктөрдү реалдуу практика менен байланыштыруу болуп саналат. Бул укук коргоо органдарынын ишмердигинде теориялык принциптер кандайча чагылдырылганын жана аларды жакшыртуу боюнча кандай практикалык чараларды сунуш кылууга болорун аныктоого жардам берет.

Себеп жана натыйжа, форма жана мазмун, зарылчылык жана кокустук сыяктуу философиялык категорияларды колдонуу кылмыштын мүнөзүн жакшыраак түшүнүүгө жана аны квалификациялоонун так критерийлерин иштеп чыгууга мүмкүндүк берет. Диссертациянын темасына байланыштуу жалпы теориялык, жогорку адистештирилген өңдүү ал илимий булактарга жана адабияттарга кайрылуу бар болгон билимдерди изилдөөдө интеграциялоого жана маселени чечүүнүн жаңы ыкмаларын сунуштоого мүмкүндүк берет.

Үчүнчү бап «Жаңы төрөлгөн баласын энеси өлтүргөндүгүнө кылмыш-жаза укуктук мүнөздөмө» үч бөлүмдөн турат.

«Жаңы төрөлгөн баласын энеси өлтүргөндүгү жөнүндө түшүнүк жана анын коомдук коркунучтуулугу» деген *биринчи бөлүмдө* азыркы учурдагы Кылмыш-жаза кодексинде эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнүн коомдук коркунучу мыйзам чыгаруучу тарабынан өзгөчө бааланат. Бул жосун адамдын өмүрүнө атайылап кол салуу болуп, жабырлануучунун өлүмүнө алып келгендигине карабастан, анча оор эмес кылмыш деп классификацияланат.

Эл аралык жана улуттук деңгээлде, ошондой эле көптөгөн мамлекеттердин мыйзамдарында бекитилген жашоо болгон укук ар бир адамдын табигый ажырагыс укугу деп эсептелет жана мамлекет тарабынан, анын ичинде кылмыш-жаза укуктук каражаттарын коргоого милдеттүү.

Конституциялык жоболорго ылайык, жаш курагына, жынысына, расасына жана башка жагдайларына карабастан, бардык адамдар үчүн жашоого болгон укук бирдей даражада кепилденет. Эл аралык укук ошондой эле баланын инсандыгынын артыкчылыгын жана баалуулугун баса белгилеп, анын төрөлгөндөн баштап коомдун мүчөлөрү менен болгон укуктуулугун баса белгилейт. БУУнун Баланын укуктары жөнүндө конвенциясына кошулуу менен Кыргыз Республикасы өзүнүн юрисдикциясындагы ар бир бала үчүн ушул Конвенцияда каралган бардык

укуктарды кодулоосуз камсыз кылууга милдеттенет. Эл аралык укуктук актылардын жоболорун, ошондой эле Кыргыз Республикасынын Конституциясынын *[Кыргыз Республикасынын Конституциясы (Кыргыз Республикасынын 2021 жылдын 5 майындагы Мыйзамы менен кабыл алынды). [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: //https://cbd.minjust.gov.kg/112213/edition/1202952/kg]*, ченемдерин ишке ашыруунун натыйжасында эненин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө артыкчылыктуу ченем кылмыш-жаза мыйзамдарына киргизилген *[Кыргыз Республикасынын Кылмыш-Жаза Кодекси 2021-жылдын 28-октябры №127. [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: //https://www.mvd.gov.kg/ministry/normative-bases/15]*.

Белгилей кетүүчү нерсе, баланы өлтүрүү түшүнүгү, ар кандай булактарды изилдөө көрсөткөндөй, ар кандай мааниге ээ. Бул түшүнүктү кеңири түшүндүрүү, анын түздөн-түз чечмеленишинен улам, ар кандай бойго жеткен, башкача айтканда, кылмыш жоопкерчилигинин курагына жеткен адам тарабынан баланын өмүрүн атайылап ажыратуу катары көрсөтүлөт. Бул аныктама кылмышкердин инсандыгына, мотивациясына же кылмыш жасоо жагдайына карабастан, жашы жете элек баланы атайылап өлтүрүүнүн бардык учурларын камтыйт. Мындай контекстте ымыркайларды өлтүрүү ата-энелер тарабынан жасалган адам өлтүрүүдөн баштап, башка чоңдор жасаган кылмыштарга чейин ар кандай адам өлтүрүүлөрдү камтышы мүмкүн *[Асрян Н.Г. О развитии уголовного законодательства, предусматривающего ответственность за убийство матерью новорожденного ребенка [Текст] / Н.Г. Асрян // Colloquium-Journal. – 2019. – № 8-9(32). – 14-17б.]*.

Бул түшүнүктү тар түшүнүүнүн фокусу аны адам өлтүрүүнүн өзгөчө түрү катары көрсөтөт, ал көбүнчө аялдын өзүнүн жаңы гана төрөлгөн баласын өлтүрүүсүн билдирет. Бул контекстте, ымыркайларды өлтүрүү термини, адатта, төрөт жана төрөттөн кийинки мезгилге байланыштуу белгилүү бир психофизиологиялык жана социалдык-экономикалык шарттарда жасалган кылмыштарга карата колдонулат *[Пискунов А.И. Основные направления профилактики убийств матерями новорожденных детей. [Текст] / А.И. Пискунов // Сборник материалов международной научно-практической конференции. – М., 2010. 81-85б.]*. Мындай учурда, эненин жүрүм-турумуна жана жоопкерчилигине таасир этиши мүмкүн болгон уникалдуу жагдайларга жана анын психикалык абалына басым жасалат.

Эмгекте ар кандай булактарда бар аныктамалар талданат, бул диссертациянын авторуна жаңы төрөлгөн баланын энеси тарабынан киши өлтүрүү түшүнүгүнүн мазмунун ачып берүүчү белгилерди аныктоого мүмкүндүк берди.

Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүү түшүнүгү ар тараптуу талдоону жана түшүнүүнү талап кылган татаал жана көп кырдуу көрүнүштү өзүнө камтыйт. Ал юридикалык гана эмес, психологиялык, социалдык жана медициналык аспектилерди да камтыйт. Бул түшүнүктү карап чыгуу мындай кайгылуу окуяларга алып келген себептерди жана шарттарды тереңирээк түшүнүүгө, ошондой эле аларды алдын алуу жана ага карата натыйжалуу жооп кайтаруу боюнча чараларды

аныктоого мүмкүндүк берет.

Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүшү деген түшүнүк ар кандай юридикалык, психологиялык, социалдык жана медициналык аспектилердин кеңири чөйрөсүн камтыйт. Бул татаал көрүнүш терең түшүнүүнү жана аны талдоо жана чечүү үчүн комплекстүү мамилени талап кылат. Энелер мындай жосундарды жасаган өзгөчө жагдайларды жана абалдарды таануу алардын иш-аракеттерин адекваттуу баалоого жана алдын алуунун жана колдоонун натыйжалуу чараларын иштеп чыгууга мүмкүндүк берет. Жыйынтыгында, жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүүгө бөгөт коюу аракеттери жаш энелер үчүн коопсуз жана колдоочу чөйрөнү түзүүгө, үй-бүлө институтун бекемдөөгө жана коомубуздун эң аялуу мүчөлөрүн коргоонун маанилүүлүгү жөнүндө коомчулуктун маалымдуулугун жогорулатууга багытталышы керек.

Ошентип, эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүшү - бул төрөттөн кийинки мезгилде эненин физикалык жана психикалык абалына байланыштуу өзгөчө жагдайларды эске алууну талап кылган өзгөчө кылмыш. Бул аныктама эненин психикалык абалы (мисалы, төрөттөн кийинки депрессия же психоз) сыяктуу кылмыш жасалышы мүмкүн болгон конкреттүү жагдайларды эске алат жана берилген иш-аракет болушу мүмкүн болгон убакытты (төрөлгөндөн кийинки мезгил) баса белгилейт.

«Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнүн объективдүү белгилери» деген *экинчи бөлүмдө* мыйзам чыгаруучу тарабынан кылмыш-жаза-укуктук коргоонун кандай объектилери тандалып алынганына жана аларды коргоонун өзгөчөлүктөрүнө жараша мамлекеттин кылмыш-жаза-укуктук саясатынын негизги багыттарын аныктоого болот. Бул дагы адам коомунун өнүгүү деңгээли, маданият, адеп-ахлак жана этика абалы менен аныкталуучу мамлекетте корголуучу жыргалчылыктардын маанилүүлүгүн чагылдырат.

Башка адамдын өмүрү адам өлтүрүүнүн бардык түрлөрүн адамдын өмүрүнөн ажыратууга багытталган кылмыштардын бир тобуна бириктирип, өмүргө каршы кылмыштардын маанилүү объектиси болуп саналат. Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнүн контекстинде кылмыштын объектиси мамлекет тарабынан корголуучу негизги укук катары баланын өмүрү болуп саналат.

Жаңы төрөлгөн баланын өмүрүн коргоо төмөнкү артыкчылыктарды көрсөтөт: а)мамлекет коомдун эң аярлуу мүчөлөрүнүн, анын ичинде жаңы төрөлгөн балдардын укуктарын коргоого өзгөчө маани берет, бул социалдык жоопкерчиликти жана гуманизмдин жогорку деңгээлин чагылдырат; б)жаңы төрөлгөн баланын өмүрүн коргоо коомдук түзүлүштүн негизги компоненттери катары үй-бүлө, энелик жана балалык институтун чыңдоонун маанилүүлүгүн көрсөтөт; в)жаңы төрөлгөн баланын өмүрүн коргоо мамлекеттин социалдык адилеттүүлүктүн жана гармониянын негизин түзгөн жогорку моралдык жана адеп-ахлактык стандарттарга берилгендигин көрсөтөт.

Кылмыш-жаза укугунун теориясында жаңы төрөлгөндүк деген бир маанилүү түшүнүк жок экенин белгилей кетүү керек. Кээ бир авторлор жаңы төрөлгөн ымыркайга кош бойлуулуктун жыйырма сегиз жумалыгында салмагы кеминде бир килограмм же дененин узундугу - отуз беш сантиметр болгон жашоого жөндөмдүү

түйүлдүк катары аныктаманы беришет [Погодин О., Тайбаков А. Убийство матерью новорожденного ребенка [Текст] /О. Погодин, А. Тайбаков // Законность. 1997, № 5. – 176.].

“Кыргыз Республикасында жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө” Кыргыз Республикасынын Мыйзамы жаңы төрөлгөн балага аныктама берет. Анда, ушул Мыйзамдын 3-беренесинин 1-бөлүгүнүн 67-пунктунда жаңы төрөлгөн ымыркай төрөлгөн учурдан баштап 28 күндүк (4 жума) куракка жеткенге чейинки бала экендиги көрсөтүлгөн [Кыргыз Республикасынын 2024-жылдын 12-январындагы №14 “Кыргыз Республикасында жарандардын саламаттыгын сактоо жөнүндө” Мыйзамы. [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: // <https://cbd.minjust.gov.kg/4-5260/edition/1939/ru>].

Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнүн курамынын объективдүү жагы (Кылмыш-жаза кодексинин 125-беренеси) адам өлтүрүүнү камтыйт: - төрөт учурунда же дароо андан кийин; - психотравматикалык кырдаалдын шартында; - акыл-эстүүлүктү жокко чыгарбаган психикалык бузулуу абалында [Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодекси 2021-жылдын 28-октябрындагы N127. [Электрондук ресурс]. – Кирүү режими: //https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=3667506].

Жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү аракет жана аракетсиздик менен жасалышы мүмкүн. Көбүнчө төрөгөн аял активдүү аракеттерге барат.

Жүргүзүлгөн изилдөө көрсөткөндөй, көбүнчө бала төрөлгөндөн кийинки алгачкы көз ирмемдерде же күндөрдө (49% учурларда) өмүрүнөн ажырайт. Бул жосунду жасоо ыкмаларына төмөнкүлөрдү киргизсе болот: асфиксия (муунтуу) (53% учурларда): жаңы төрөлгөн баланын дем алуусунун жогорку жолдорун тосуу аркылуу дем алуу мүмкүнчүлүгүнүн жоктугу; дене жаракаттары (28% учурларда): балага жашап кетүүгө мүмкүнчүлүк бербеген жаракат алып келүүчү атайылап жасалган аракеттер; коркунучта калтыруу (19% учурларда): зарыл медициналык жардам көрсөтүүдөн же жашоо үчүн шарттардан баш тартуу, бул өлүмгө алып келет.

Психотравматикалык кырдаал дайыма эле бир эле учурда боло бербейт. Көбүнчө терс эмоциялар стресстин туруктуу таасиринен улам пайда болгондо акырындык менен өнүгөт. Бул агрессивдүү же кыйратуучу аракеттерге туш болушу мүмкүн болгон аялдын психикалык абалын туруксуздаштырууга алып келет.

Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүшүнө байланыштуу кылмыштын өзгөчөлүктөрү, иш-аракетти квалификациялоодо эске алынышы керек болгон айрым нюанстарга ээ. Негизги өзгөчөлүгү - бул кылмыш коомдук коркунучтуу жосун болуп саналат жана аны квалификациялоо үчүн эненин аракети менен баланын өлүмүнүн ортосундагы себептик байланышты аныктоо маанилүү аспект болуп саналат.

Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөн учурда, эненин аракети менен баланын өлүмүнүн ортосундагы себептик байланышты аныктоо кылмыштын квалификациясынын негизги фактору болуп саналат. Эгерде жосун менен өлүмдүн ортосундагы байланыш далилденсе, өлүм учуру маанилүү эмес болушу мүмкүн. Мындай мамиле мындай кылмыштардын коомдук коркунучун эске алуу менен

укук колдонуу практикасында объективдүүлүктү жана адилеттүүлүктү камсыз кылат.

Ошентип, эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнүн объективдүү белгилери кылмыштын негизги объектиси катары жаңы төрөлгөн баланын жашоосун коргоону камтыйт жана ымыркайдын өмүрүн алуу үчүн эненин аракеттери же аракетсиздиги менен мүнөздөлөт. Мындай кылмыштарды туура квалификациялоо эненин аракеттери менен жаңы төрөлгөн баланын өлүмүнүн ортосундагы себептик байланышты белгилөөнү, ошондой эле жосун жасалган учурдагы аялдын психикалык абалы менен байланышкан өзгөчө жагдайларды эске алууну талап кылат. Бул факторлор жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүүгө байланыштуу иштерге адилеттүү жана негиздүү укук колдонууну камсыз кылууга жардам берет.

«Жаңы төрөлгөн баланы эненин өлтүрүшүнүн субъективдүү белгилери» деген *үчүнчү бөлүм* кылмыштын субъективдүү жагы кылмыш жасаган адамдын аң-сезиминде жана эркинде болуп жаткан ички процесстерди чагылдырат. Эң жалпы формада кылмыштын субъективдүү жагы субъектинин аң-сезиминде жосундун объективдүү белгилеринин чагылышын (чагылдыруу мүмкүнчүлүгүн) билдирет жана субъектинин аларга болгон мамилесин мүнөздөйт [*Лекшас И. Вина как субъективная сторона преступного деяния. [Текст] / И. Лекшас. - М., 1958. 116.*].

Кыргыз Республикасынын Кылмыш-жаза кодексинин 125-беренесинде каралган ымыркайларды өлтүрүү адам өлтүрүүнүн бир түрү болуп саналат жана күнөөнүн атайылаган формасы менен гана мүнөздөлөт. Ымыркайларды өлтүрүүнү классификациялоодо жабырлануучунун жашы жана кылмыш жасалган жагдайлар сыяктуу башка факторлорду да эске алуу зарыл.

Ниеттин пайда болгон учуру ымыркайларды өлтүрүүнүн коомдук коркунучунун деңгээлин баалоодо маанилүү роль ойноорун белгилей кетүү керек. Алдын ала пайда болгон ниет кылмыштын коомдук коркунучун жогорулаткан иш-аракеттердин чоң даярдыгын жана аң-сезимин көрсөтөт. Капысынан пайда болгон ниет убактылуу эмоционалдык же физикалык бузулууларга байланыштуу болушу мүмкүн, бул иш-аракетти укуктук баалоодо дагы эске алынат.

Айрым окумуштуулардын пикири боюнча, жаңы төрөлгөн ымыркайларды өлтүрүүдөгү импульсивдүүлүк көбүнчө алдын-ала ойлонулган жана атайылап жасалган аракеттерди жашырат. Сыртынан караганда, мындай кылмыштар стихиялуу сезилиши мүмкүн, бирок көпчүлүк учурда алар кылдаттык менен пландаштырылып, күнөөлүүлөр буга алдын-ала даярданышат, кээде алардын алдын-ала билүү деңгээлин моюнга алышпайт [*Уголовное право. Особенная часть [Текст] / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова - М., 1998. - 716.*].

Жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү контекстинде мотивдер ар кандай болушу мүмкүн жана алар эненин ички сезимдерин жана ниеттерин чагылдырат. Мотивдер коомдук айыптоодон коркуу, никесиз төрөлүү фактысын жашыруу каалоосу, экономикалык же социалдык кыйынчылыктардан коркуу, психикалык бузулуу, уят, жада калса каалабаган кош бойлуулуктан улам жаңы төрөлгөн баланы жек көрүү болушу мүмкүн.

Көпчүлүк авторлордун пикирине ылайык, эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүшүнүн мотивдери өтө ар түрдүү болушу мүмкүн жана аларды түшүнүү

кылмыштын субъективдүү тарабын аныктоодо маанилүү роль ойнойт. Бул мотивдер эненин жеке шарттарына, психикалык абалына, социалдык чөйрөсүнө жана жашоо шартына жараша ар кандай болушу мүмкүн.

Биздин изилдөөнүн жыйынтыктары көрсөткөндөй, изилденген кылмыш иштеринде адам өлтүрүүнүн негизги мотивдери катары төмөнкүлөр көрсөтүлгөн: финансылык кыйынчылыктар (көбүнчө башка мотивдер менен айкалышта) – 72%, социалдык айыптоо (эреже катары, никесиз баланын төрөлүшү) – 14%, үй-бүлөлүк чыр-чатактар – 7%, зордук-зомбулуктун натыйжасында баланын төрөлүшү (баланын атасын жек көрүү) - 5%, келечектен коркуу-2%.

Мотив менен максаттын өз ара байланышын белгилей кетүү керек. Мотив менен максат тыгыз байланышта: мотив адам эмне үчүн кылмыш жасоону чечкенин түшүндүрөт, ал эми максат аны менен эмнеге жетүүнү каалагандыгын көрсөтөт. Кылмыштын субъективдүү тарабынын бул элементтери укук коргоочуларга күнөөнүн мүнөзүн жана деңгээлин тереңирээк териштирүүгө жардам берет.

В.Н. Кудрявцев мотивди канааттандыруу үчүн кандай натыйжага жетишүү керектигин көрсөткөн максаттан ички каалоону өзүнө камтыган мотивдин айырмасын баса белгилегенди өтө ишенимдүү көрсөткөн [*Кудрявцев В.Н. Генезис преступления. Опыт криминологического моделирования. [Текст] /В.Н. Кудрявцев. - М., 1998. - 101б.*]. Сөз болуп жаткан жосунга карата жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүү максаты турат.

Жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөн аялдын эмоционалдык абалы өзгөчө көңүл бурууга арзыйт. Аял ар кандай жагдайлардан улам курч стресс же психоэмоционалдык бузулуу абалында болушу мүмкүн экенин эске алуу маанилүү: а) төрөттөн кийинки депрессия же психоз: Бул абалдар чындыкты кабылдоону олуттуу түрдө өзгөртүшү мүмкүн жана алардын иш-аракеттеринин кесепеттерин адекваттуу баалоо жөндөмүнө таасир этиши ыктымал. Аялда үмүтсүздүк, жалгыздык, келечектен коркуу сезими пайда болуп, акылга сыйбаган жана кооптуу чечимдерге алып келиши мүмкүн; б) коомдук айыптоодон коркуу: соттон коркуу же балалуу болуу фактысын моюнга алгысы келбеген эмоциялар аялды кылмышка түртүшү мүмкүн, айрыкча, ал үмүтсүз кырдаалга туш болсо; в) ачуулануу же жек көрүү: кээ бир учурларда аял балага багытталган күчтүү терс эмоцияларды сезиши мүмкүн, айрыкча, эгерде ал зордук-зомбулуктун же өнөктөш менен болгон татаал мамиленин натыйжасы болсо. Бул эмоциялар агрессивдүү жүрүм-турумга жана адам өлтүрүүгө алып келиши ыктымал.

Жаңы төрөлгөн баланы өлтүргөн учурда кылмыштын субъектиси болуп акыл-эси жайында жана кылмыш жоопкерчилигине тартыла турган курактагы белгилери бар эне гана саналат. Бул түшүндүрмө өгөчө мааниге ээ, анткени төрөт жана төрөттөн кийинки мезгилге байланыштуу белгилүү бир жагдайларга туш болгон эне гана ушул сыяктуу кылмышты жасай алат, анткени ал гана мындай кылмышты жасоого алып келиши мүмкүн болгон физикалык, психологиялык жана социалдык шарттарга ээ. Ошондуктан, бул учурда атайын субъект жөнүндө сөз болуп жатат.

«Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнү квалификациялоонун өзгөчөлүктөрү» деген *төртүнчү бөлүмдө* кылмышты квалификациялоо кылмыш-

жаза укугунун эң маанилүү институттарынын бири катары практикада кеңири колдонулуп, адамдын жасаган жосуну менен кылмыш-жаза мыйзамында каралган кылмыштын курамынын ортосундагы шайкештикти аныктоо процессин өзүнө камтыйт деп айтылат. Туура квалификациялоо жоопкерчиликтин даражасын аныктоого жана тиешелүү укуктук ченемди тандоого мүмкүндүк берет, ал өз кезегинде жазанын адилеттүүлүгүн жана жабырлануучулардын укуктарын коргоону камсыз кылат [Курманов К.Ш. *Квалификация преступлений: теория и практика. [Текст] /К.Ш. Курманов -Бишкек: ИД «Наука и образование», 2001. С.6].*

Кылмыштын квалификациясы иштин бардык жагдайларын, анын ичинде объективдүү жана субъективдүү белгилерин, мотивдерин, кылмыш жасоо ыкмасын жана каражаттарын талдоону камтыйт. Жаңы төрөлгөн баланы энеси өлтүргөн учурда, квалификация кылмыш субъектинин өзгөчөлүгүнөн, мүмкүн болгон психологиялык факторлордон жана жосун жасалган өзгөчө шарттардан улам өзгөчө мааниге ээ болот. Квалификациядагы каталар адилетсиз сот чечимдерине алып келиши мүмкүн, бул институттун кылмыш-жаза укугунда маанилүүлүгүн баса белгилейт.

Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнү квалификациялоо бул кылмыштын уникалдуу жагдайлары менен байланышкан бир катар өзгөчөлүктөргө ээ. Бул өзгөчөлүктөр кылмыштын субъектисине да, анын объективдүү жана субъективдүү тараптарына да тиешелүү, бул ар бир айкын ишти кароодо жана баалоодо өзгөчө көңүл бурууну талап кылат.

Эмгекте жаңы төрөлгөн баланын энеси тарабынан адам өлтүрүү квалификациясы талданат жана аны башка тиешелүү укук бузуулардан айырмалайт, квалификациянын негизги критерийлери болуп ниеттин убактысы, эненин психофизикалык абалы, күнөөнүн формасы, ошондой эле кылмышка шериктеш болгон учурда шериктердин ролу каралат.

Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнү туура квалификациялоо кылмыш-жаза мыйзамынын адилеттүү колдонулушун камсыз кылуу үчүн ниетти, төрөгөн аялдын абалын жана жасалган жосундун бардык жагдайларын кылдат баалоону талап кылары белгилүү болду.

КОРУТУНДУ

Жүргүзүлгөн диссертациялык изилдөө төмөнкүдөй корутундуларды жана сунуштарды түзүүгө мүмкүндүк берди:

1. Өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөн эненин кылмыш жоопкерчилигинин калыптануу жана өнүгүү тарыхы укуктук ченемдердеги өзгөрүүлөрдү гана эмес, коомдун моралдык жана этикалык мамилелердин эволюциясын да чагылдырат. Кылымдар бою мыйзам чыгаруучулар жана бүтүндөй коом кылмыштын бул түрүн ар башкача кабыл алышкан, бул мыйзамдардын жана жазалардын эволюциясына алып келген. Укуктук ченемдердеги өзгөрүүлөр диний жана маданий ишенимдерди, социалдык жана экономикалык шарттарды, ошондой эле адам укуктарынын өнүгүшүн жана жашоону коргоону түшүнүүнү камтыган ар кандай факторлорду чагылдырган.

2. Бала өлтүрүүгө болгон мамиле жана аны коомдо кабыл алуу адамдын жашоосу, өзгөчө бала жөнүндө, анын баалуулугу жана аны тескөө эркиндиги жөнүндөгү көз караштын өзгөрүшүн чагылдырат. Бул кылмыш үчүн жоопкерчиликти мыйзамда бекитүү эне менен жаңы төрөлгөн баланын статусу менен тыгыз байланышкан, анткени мындай аракет мыйзамсыз чогуу жашоо фактысын жашыруу болгондуктан, никесиз баланы өлтүргөндүгү үчүн алгач оор санкция каралган. Коомдун мүчөлөрүнүн аң-сезиминдеги социалдык мамилелерде болуп өткөн өзгөрүүлөр кылмыш-жаза мыйзамдарынын ченемдеринде чагылдырылган. Бул адам жөнүндө билимдин өнүгүшү менен, төрөгөн аялдын татаал психикалык абалынын маңызын ачуу менен, эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жумшартылып, мыйзам чыгаруучу тарабынан артыкчылыктуу курамга киргизилип, аялдын жаңы төрөлгөн баланы өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчиликти азайтууга алып келген. Бул процесс кылмыш-жаза мыйзамдарын гумандаштыруунун акырындык менен өнүгүүсүн жана коомдун бардык мүчөлөрүнүн, анын ичинде эң аялуу мүчөлөрүнүн укуктарын коргоого умтулуусун көрсөтөт.

3.Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө чет өлкөлөрдүн мыйзамдарын изилдөө ар кандай укуктук системалар бул трагедиялуу көрүнүшкө кандай жооп кайтарарын түшүнүүгө жана жалпы тенденцияларды жана уникалдуу ыкмаларды аныктоого мүмкүндүк берет. Ал ошондой эле энелердин жүрүм-турумуна таасир этүүчү татаал психологиялык жана социалдык факторлорду эске алуу менен кылмыш-жаза мыйзамдарды гумандаштырууга жана адилеттүүлүктү камсыздоого дүйнөлүк коомчулуктун умтулуусун көрсөтөт.

4.Чет өлкөлөрдө эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзамдары укуктук, социалдык жана медициналык аспектилердин ортосундагы татаал өз ара байланышты чагылдырган маанилүү жана көп кырдуу укук чөйрөсүн түзөт. Дүйнөнүн көптөгөн өлкөлөрүндө бул кылмыш өзүнчө категорияга бөлүнөт жана кош бойлуулук, төрөт жана төрөттөн кийинки мезгилде аялдын психикалык жана эмоционалдык абалына байланыштуу уникалдуу жагдайларды эске алуу менен атайын ченемдер менен жөнгө салынат.

Айрым өлкөлөрдө мыйзамдар жаңы төрөлгөн ымыркайды коргоо зарылдыгына басым жасап, адам өлтүргөн энелер үчүн жазанын катаал чаралары каралган. Башкаларда - эненин психикалык саламаттыгын түшүнүүгө негизги басым жасалат, бул жеңилерээк жазага же кылмыш жазасынын ордуна медициналык мүнөздөгү чараларды колдонууга алып келиши мүмкүн.

5.Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүшү негизги коомдук ченемдерди жана баалуулуктарды олуттуу бузууну өзүнө камтыйт. Ал коомдун эң корголбогон мүчөсүнүн өмүрүн алып гана тим болбостон, энелик жана үй-бүлөлүк мамилелер институтуна болгон ишенимди да жоготот. Бул жосундун коомдук коркунучу анын моралдык жактан кабыл алынбастыгында жана коомдун социалдык түзүлүшүнө зыян келтирүүдө.

6.Мындай кылмыштарды алдын алуу энелерге медициналык, психологиялык жана социалдык колдоо көрсөтүүнү камтыган комплекстүү мамилени талап кылат.

Төрөттөн кийинки ооруларды эрте аныктоо жана дарылоо боюнча программаларды иштеп чыгуу, билим берүү кампаниялары жана социалдык жардамга жетүүнү жакшыртуу мындай кайгылуу учурлардын санын бир топ азайтышы мүмкүн. Ошол эле учурда, мындай кылмыштын коомдук коркунучун таануу коомдон энелерди колдоонун натыйжалуу механизмдерин түзүүнү, үй-бүлө институтун чыңдоону жана коомдун эң аялуу мүчөлөрүн коргоонун маанилүүлүгү жөнүндө маалымдуулукту жогорулатууну талап кылат. Комплекстүү мамиле гана мындай трагедиялардын коркунучун азайтууга жана жаңы төрөлгөн ымыркайлардын укуктарын жана өмүрүн коргоого өбөлгө түзөт.

7.Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнүн объективдүү белгилери кылмыштын негизги объектиси катары жаңы төрөлгөн баланын жашоосун коргоону камтыйт жана ымыркайдын өмүрүн алуу үчүн эненин аракеттери же аракетсиздиги менен мүнөздөлөт. Мындай кылмыштарды туура квалификациялоо эненин аракеттери менен жаңы төрөлгөн баланын өлүмүнүн ортосундагы себептик байланышты белгилөөнү, ошондой эле жосун жасалган учурдагы аялдын психикалык абалы менен байланышкан өзгөчө жагдайларды эске алууну талап кылат. Бул факторлор жаңы төрөлгөн балдарды өлтүрүүгө байланыштуу иштерге адилеттүү жана негиздүү укук колдонууну камсыз кылууга жардам берет.

8. Азыркы учурдагы мыйзамдар медицинанын жана илимдин жетишкендиктерин эске алып, жаңы чындыктарга көнүшү керек. Мыйзамдар укуктук белгисиздикти болтурбоо жана адилеттүү сот адилеттүүлүгүн камсыз кылуу үчүн жаңы репродуктивдүү технологиялардын контекстинде эне жана кылмыш субъектиси түшүнүгүн так аныкташы маанилүү. Репродуктивдик технологияны колдонуудан келип чыккан бардык мүмкүн болгон кырдаалды камтуу үчүн укуктук ченемдерди толуктоо талап кылынышы мүмкүн. Бул кылмыштын субъектисин так аныктоого жана мыйзамдагы кемчиликтерди жоюуга жардам берет.

9.Каралып жаткан кылмыштын субъектиси жаңы төрөлгөн баланын энеси болгон аял гана болушу мүмкүн экендиги аныкталды. Заманбап шарттарда бул түшүнүктү репродуктивдик технологиянын жетишкендиктерин эске алуу менен чечмелөө керек. Боюна бүтүү ыкмасына карабастан, баланы төрөгөн аял кылмыштын субъектиси катары таанылат жана анын өмүрү үчүн жоопкерчиликти алат.

10. Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнү квалификациялоонун өзгөчөлүктөрү иштин бардык жагдайларын кылдат талдоону талап кылат. Кылмыштын бул курамын адам өлтүрүү, этиятсыздыктан өлүмгө алып келүү же коркунучта калтыруу жөнүндөгү жалпы ченемдерден чектөө ниеттин пайда болуу убактысын, эненин психофизикалык абалын, ошондой эле шериктердин болушун эсепке алууну талап кылат. Квалификация мыйзамдын адилеттүү колдонулушун камсыз кылуу үчүн эненин ниетинин өзгөчө мүнөзүн жана абалын эске алышы керек.

Диссертациянын темасы боюнча жарыкка чыккан эмгектердин тизмеси:

1. **Тулкуева, В.Т.** Энесинин өзүнүн жаңы төрөлгөн баласын өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчиликти уруктук негиздери жөнүндө. [Текст] / В.Т. Тулкуева // Вестник Академии МВД КР. – Бишкек, 2017. №5. 60-65б.
2. **Тулкуева, В.Т.** Энесинин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүнүн объектисинин суроосу тууралуу [Текст] / В.Т. Тулкуева // Вестник Академии МВД КР. – Бишкек, 2015. №4. 126-130б.
3. **Тулкуева, В.Т.** Характеристика объекта убийства матерью новорожденного ребенка [Текст] / В.Т. Тулкуева, А.М. Джоробекова // Евразийское научное объединение. 2021, №9-2(79). 131-133б.
4. **Тулкуева, В.Т.** Убийство матерью новорожденного ребенка: характеристика причин и условий, способствующих совершению преступления [Текст] / В.Т. Тулкуева // Евразийское научное объединение. 2021, №9-2(79). 159-161б.
5. **Тулкуева, В.Т.** Убийство матерью новорожденного ребенка: понятие и общественная опасность [Текст] / В.Т. Тулкуева, А.М.Джоробекова //Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2021. - № 9-2(60). 110-113б.
6. **Тулкуева, В.Т.** Меры индивидуальной профилактики убийств, совершаемых матерью в отношении новорожденного ребенка [Текст] / В.Т. Тулкуева // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2021. - № 9-2(60). 183-186б.
7. **Тулкуева, В.Т.** О субъективных признаках убийства матерью новорожденного ребенка [Текст] / В.Т. Тулкуева // Евразийское научное объединение. - 2021. - №11-4(81). 263-265б.
8. **Тулкуева, В.Т.** Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсүнүн квалификациясынын өзүнчө теориялык жоболору [Текст] / В.Т. Тулкуева // Вестник Академии МВД КР, 2020. №4. 111-116б.
9. **Тулкуева, В.Т.** Адамдын ички психикалык абалын мүнөздөгөн жаңы төрөлгөн баланы эненин өлтүрүү белгилери [Текст] / В.Т. Тулкуева // Вестник Академии МВД КР, 2020. №4. 174-180б.
10. **Тулкуева, В.Т.** Эненин жаңы төрөлгөн баланы өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө чет мамлекеттердин мыйзамдары [Текст] / В.Т. Тулкуева, А.К. Эргешов // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2023, №9. 223-226б.
11. **Тулкуева, В.Т.** Жаңы төрөлгөн баланын статусун аныктоонун уруктук аспекти [Текст] / В.Т. Тулкуева, А.К. Эргешов // Наука, новые технологии и инновации Кыргызстана. - 2023, №9. 218-222б.
12. **Тулкуева, В.Т.** Подходы к регламентации ответственности за убийство матерью новорожденного ребенка [Текст] / В.Т. Тулкуева // Международный журнал гуманитарных и естественных наук. – 2024. - №2-3 (89). 147-151б.

Тулкуева Венера Тентекеевнанын 12.00.08 – кылмыш-жаза укугу жана криминология, жаза аткаруу укугу адистиги боюнча юридика илимдеринин кандидаты окумуштуулук даражасын изденип алуу үчүн «Эненин жаңы төрөлгөн баласын өлтүрүүсү: кылмыш-жаза укуктук аспекти» деген темада жазылган диссертациясынын

РЕЗЮМЕСИ

Негизги сөздөр: өмүргө каршы кылмыштар, киши өлтүрүү, жаңы төрөлгөн баланын энеси тарабынан өлтүрүлүшү, жаңы төрөлгөн бала, кылмыштуулуктун алдын алуу.

Диссертациялык изилдөөнүн объектиси болуп жаңы төрөлгөн баланын энеси тарабынан өлтүрүү түрүндөгү кылмыш жасоо процессинде пайда болгон коомдук мамилелер саналат.

Диссертациялык изилдөөнүн предмети болуп эл аралык укуктук актылар, жаңы төрөлгөн баланын энесин өлтүрүүсүнө каршы күрөшүүгө багытталган кылмыш-жаза мыйзамдары, статистикалык маалыматтар, эмпирикалык материалдар жана каралып жаткан маселе боюнча адабий булактар саналат.

Диссертациялык иштин максаты - эне тарабынан жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүнү комплекстүү теориялык жана укуктук изилдөө, ошондой эле ага каршы чараларды жакшыртуу боюнча сунуштарды иштеп чыгуу болуп саналат.

Изилдөөнүн методдору: таануунун жалпы илимий жана жеке илимий методдору: социологиялык, системалык, тарыхый, салыштырмалуу укуктук, логикалык, формалдык юридикалык.

Алынган жыйынтыктар жана алардын жаңылыгы. Диссертациялык изилдөөнүн илимий жаңылыгы бул жаңы төрөлгөн баланын энесин өлтүрүүсүн комплекстүү теориялык жана укуктук изилдөөгө арналган, Кыргызстанда аз изилденген, монографиялык деңгээлде даярдалган алгачкы эмгектердин бири экендигинде. Изилдөөнүн жүрүшүндө эне тарабынан жаңы төрөлгөн баланы өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө мыйзамдардын өнүгүшүнө ретроспективдүү талдоо жүргүзүлдү, ымыркайларды өлтүргөндүгү үчүн жоопкерчилик жөнүндө чет мамлекеттердин мыйзамдарын изилдөө, өнүктүрүүнүн жана өркүндөтүүнүн өзгөчөлүктөрү көрсөтүлдү, ар кайсы мамлекеттерде мындай жосундар үчүн жоопкерчилик боюнча ченемдер аныкталды, мындай кылмыштын коомдук коркунучтуулугуна талдоо жүргүзүлдү жана жаңы төрөлгөн баланын энеси тарабынан өлтүрүлүшүнүн негизги белгилери, жаңы төрөлгөн баланын энеси тарабынан киши өлтүрүү квалификациясы аныкталды, изилденип жаткан проблема боюнча корутундулар жана сунуштар түзүлөт.

Диссертациялык иштин материалдарынын колдонулуусунун даражасы. Жүргүзүлгөн изилдөөнүн жыйынтыгында алынган жана иштелип чыккан илимий практикалык жоболор, сунуштар жана тыянактар укук коргоо органдарынын, анын ичинде ички иштер органдарынын, ишмердүүлүгүндө мыйзамчыгаруучулуктун ченемдерин жакшыртууда пайдалуу болуусу мүмкүн; илимий-изилдөө иштеринде, келечекте эне тарабынан жаңы төрөлгөн баланы өлтүрүүгө каршы күрөшүү проблемалары боюнча изилдөөлөрдү жүргүзүүдө; юридикалык жождордо жана факультеттерде окуу процессинде бир катар юридикалык дисциплиналарды:

кылмыш-жаза укугу, криминология жана кылмыштуулуктун алдын алуу предметтерин окутууда.

Колдонуу чөйрөсү: юриспруденция; мамлекет жана укуктун теориясы жана тарыхы; кылмыш-жаза укугу, криминология; кылмыштуулуктун алдын алуу.

РЕЗЮМЕ

диссертационного исследования Тулкуевой Венеры Тентекеевны на тему: «Убийство матерью новорожденного ребенка: уголовно-правовые аспекты» на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право

Ключевые слова: преступления против жизни, убийство, убийство матерью новорожденного ребенка, новорожденный ребенок, профилактика преступлений.

Объектом диссертационного исследования являются общественные отношения, возникающие в процессе совершения преступления в виде убийства матерью новорожденного ребенка.

Предметом диссертационного исследования являются международно-правовые акты, уголовное законодательство, направленные на борьбу с убийством матерью новорожденного ребенка, статистические данные, эмпирические материалы и литературные источники по рассматриваемой проблеме.

Целью диссертационной работы является комплексное теоретико-правовое исследование убийства матерью новорожденного ребенка, а также выработка предложений по совершенствованию мер противодействия.

Методы исследования: общенаучные и частно-научные методы познания: социологический, системный, исторический, сравнительно-правовой, логический, формально-юридический.

Полученные результаты и их новизна. Научная новизна диссертационного исследования заключается в том, что это одна из первых работ, посвященных комплексному теоретико-правовому исследованию, малоизученного в Кыргызстане, убийства матерью новорожденного ребенка, подготовленного на монографическом уровне. В процессе исследования был проведен ретроспективный анализ развития законодательства об ответственности за убийство матерью новорожденного ребенка, представлено исследование законодательства зарубежных стран об ответственности за детоубийство, раскрыты особенности развития и совершенствования норм об ответственности за такие деяния в разных странах, проведен анализ общественной опасности такого преступления, выявлены основные признаки убийства матерью новорожденного ребенка, рассматривается квалификация убийства матерью новорожденного ребенка, а также сформулированы выводы и предложения по исследуемой проблеме.

Степень использования материалов диссертационной работы. Полученные и выработанные в результате проведенного исследования научно-практические положения, предложения и выводы могут быть полезны в деятельности правоохранительных органов, в том числе органов внутренних дел; при совершенствовании норм законодательства; могут быть использованы в научно-

исследовательской деятельности, в дальнейшем при проведении исследования по проблемам борьбы с убийством матерью новорожденного ребенка; в учебном процессе юридических вузов и факультетов при преподавании ряда правовых дисциплин: уголовное право, криминология и профилактика правонарушений.

Область применения – юриспруденция; теория и история государства и права; уголовное право, криминология и профилактика правонарушений.

SUMMARY

dissertation research by Tulkueva Venera Tentekeevna on the topic: “Murder by a mother of a newborn child: criminal legal aspects” for the degree of candidate of law sciences in the specialty: 12.00.08 – criminal law and criminology; penitentiary law

Key words: crimes against life, murder, murder by the mother of a newborn child, newborn child, crime prevention.

The object of the dissertation research is social relations that arise in the process of committing a crime in the form of murder by a mother of a newborn child.

The subject of the dissertation research is international legal acts, criminal legislation aimed at combating the murder of a newborn child by a mother, statistical data, empirical materials and literary sources on the problem under consideration.

The purpose of the dissertation is a comprehensive theoretical and legal study of the murder of a newborn child by a mother, as well as the development of proposals for improving countermeasures.

Research methods: general scientific and private scientific methods of cognition: sociological, systemic, historical, comparative legal, logical, formal legal.

The results obtained and their novelty. The scientific novelty of the dissertation research lies in the fact that this is one of the first works devoted to a complex theoretical and legal study, little studied in Kyrgyzstan, of the murder of a newborn child by a mother, prepared at the monographic level. During the research, a retrospective analysis of the development of legislation on liability for the murder of a newborn child by a mother was carried out, a study of the legislation of foreign countries on liability for infanticide was presented, features of the development and improvement of norms on liability for such acts in different countries were revealed, an analysis of the social danger of such a crime was carried out, and the main signs of murder by a mother of a newborn child, the qualification of murder by a mother of a newborn child is considered, and also conclusions and proposals are formulated on the problem under study.

The degree of use of dissertation materials. The scientific and practical provisions, proposals and conclusions obtained and developed as a result of the research can be useful in the activities of law enforcement agencies, including internal affairs agencies; when improving legislation; can be used in research activities, in the future when conducting research on the problems of combating the murder of a newborn child by a mother; in the educational process of law universities and faculties when teaching a number of legal disciplines: criminal law, criminology and crime prevention.

Scope: jurisprudence; theory and history of state and law; criminal law, criminology and crime prevention.